

**Review of the Volume
"Ipostaze ale
simbolului în lumea
tradițională"
[Hypostases of the
Symbol in the
Traditional World],
Author: Daniel
Cojanu, Lumen
Publishing House,
2019**

Amalia DRĂGULĂNESCU¹

¹CS III PhD, Romanian Philological Institute
"A. Philippide", Romanian Academy - Iasi
Branch, amalisa15@outlook.com

Abstract: Restoring the need of contemporary man for certain signs and symbols, the book "Ipostaze ale simbolului în lumea tradițională" [Hypostases of the symbol in the traditional world], second edition, written by Daniel Cojanu and published by Lumen Publishing House from Iasi, Romania, in 2019, invites to the apparent conciliation between consecrated values and the condition of postmodernity. Structured in two macro-chapters, "Reductionist Hermeneutics" and "Restorative Hermeneutics. Hypostases and Exemplary Functions of the Symbol in the Traditional World", the volume especially follows "the epistemological and axiological mutations that occurred at the level of fundamental presuppositions and attitudes towards the world" (Cojanu, 2019, p. 9).

Keywords: *symbol, traditionalism, hermeneutics, Daniel Cojanu.*

How to cite: Drăgulănescu, A. (2020). Review of the Volume "Ipostaze ale simbolului în lumea tradițională" [Hypostases of the Symbol in the Traditional World], Author: Daniel Cojanu, Lumen Publishing House, 2019. *Journal of Mediation & Social Welfare*, 2(1), 69-75. <https://doi.org/10.18662/jmsw/2.1/13>

Mefient față de reducționismul teoriilor moderne despre simbol și evitând *narcisismul metodologic*, autorul încearcă să recupereze virtuțile hermeneuticii savante ori ale unei interpretări cel puțin neviciate de atingerea simulacrelor actuale. În acest sens, profesorul Daniel Cojanu atrage atenția asupra operației paradoxale de aprop(r)iere de către om a transcendenței, paralelă cu tendința de re-umanizare în plan socio-cultural din zilele noastre. De altfel, teza principală a lucrării se fundamentează pe următoarele considerații: „Simbolul e expresia exemplară, eminentă a unității în diversitate, a unei armonii dinamice și creatoare. Acesta este paradoxul unității în dualitate pe care îl creează dubla natură (și identitate) a oricărui simbol care este el însuși și totodată altceva. Teoriile moderne, sprijinindu-se pe presupuzițiile omului modern, reduc unitatea în diversitate a structurii simbolului la omogenitate (...)” (Cojanu, 2019, p. 14). Polemizând, în principiu, cu studiile psihanalitice și cu teoriile structuraliste, exegetul își exprimă unele rezerve față de acestea, pe de o parte, iar pe de altă parte, restituie simbolurilor dimensiunea lor metafizică, dar și întreita lor funcție: *cognitivă, expresivă și operativă*. Pe mai multe pagini se desfășoară repere importante pentru definirea gândirii de tip simbolic, încă din Antichitate și până spre trecutul recent. Totodată, scriitorul pledează pentru non-arbitrarul simbolisticii, în genere, pentru coeziunea dintre realitatea simbolică și simbolurile propriu-zise, dar și pentru *universalitatea* acestora. „Echivocul semantic al simbolului tradițional se întemeie pe diferența ontologică. Interpretarea modernă, depinzând de alt set de presupuziții, transformă echivocul semantic în echivoc semiotic, reduce simbolul la o specie de semn, un semn ambiguu, nedeterminat, în care referința glisează nedefinit” (Cojanu, 2019, p. 22), mai adaugă, într-un context mai larg, D. Cojanu. Privite ca instrumente de mediere, în mai multe sensuri, semnele și simbolurile reclamă revenirea la abordarea de formulă organicistă, tradițională, holistică. Pe bună dreptate, se remarcă în cuprinsul volumului faptul de necontestat că „În plus, semnificația simbolică (transcendentă) e inepuizabilă, cifrată, enigmatică. Indecidabilitatea, echivocul semnificației simbolice se datorează și faptului că simbolul este un fenomen hibrid, că sensul literal și cel metafizic sunt ireductibile; simbolul e o aceeași monedă, dar cu două fețe; implică *revelare și ocultare*” (Cojanu, 2019, p. 28).

Subliniind un anumit raport de semnificare, autorul acestor studii culturale identifică specificitatea simbolului și, mai ales, a cunoașterii simbolice în comparație cu aceea rațională. Atunci când apelează la considerațiile lui C. G. Jung, G. Durand, E. Cassirer or Henri Corbin, cercetătorul observă cu minuțiozitate deosebirile și asemănările dintre semn,

alegorie și simbol. Îndreptându-se treptat către o *hermeneutică a imaginii artistice*, observă în mod pertinent că „Semnificantul iconic, forma de expresie inevitabilă a artelor plastice, are unele trăsături care îl apropie de simbolul arhetipal. El nu poate fi demontat analitic în unități discrete fără a fi denaturat, ci se remarcă printr-o integritate și o organicitate a expresiei ca și printr-o transmitere simultană, nesecvențială a semnificației” (Cojanu, 2019, p. 42). În calitate de *animal simbolic*, omul, ca și artistul, tentează deci să circumscrie spiritualul, simbolurile și exprimarea propriei ființe. Revenind la orientările anterioare, D. Cojanu insistă la modul pozitiv asupra iconologiei lui E. Panofsky, asupra arhetipurilor regăsite în analizele jungiene, asupra structurilor imaginarului durandian, dar și asupra conceptului de *numinos* al fenomenologului R. Otto. Mai departe, singularizează expresia de „suflet al lumii” pe care o lansase psihologul american James Hillman și valorizează amplele considerații ale lui G. Bachelard despre însemnătatea imaginarului și a elementelor primordiale ca „hormoni ai imaginației”. Cu toate acestea, este relevantă *insuficiența acestor teorii*, prin următoarea completare decisivă: „Am ales ca premisă metodologică analiza corelată a reprezentărilor simbolice neconvenționale și a culturilor care le favorizează existența. Pentru mai multă claritate, voi examina statutul și dimensiunile simbolului arhetipal în cadrul culturilor tradiționale pornind de la manifestările sale concrete – realizări teoretice, opere de artă sau viziuni metafizice. Întrucât este evident că nu se pot inventaria și analiza toate producțiile spirituale în care gândirea simbolică deține un rol decisiv, mă vor interesa doar acelea care scot în evidență caracteristicile definitorii ale simbolului arhetipal. Criteriul de selectare a creațiilor culturale semnificative va fi derivat din principiul metodologic asumat – ele sunt creații reprezentative pentru o anumită *forma mentis*, cea din care se împărtășesc culturile tradiționale” (Cojanu, 2019, p. 67). De altminteri, minoratul unor forme și manifestări tradiționale, precum alchimia, magia ori astrologia, este supus unei detaliate analize de către autor. Dacă în lumea premodernă, orice act spiritual semnifică o tentativă de comunicare cu sferile superioare, în sensul larg al termenului, în zilele noastre se constată o paradoxală coborâre în aceste sfere, sub forma reînvierii superstițiilor, a consultării horoscopului zilnic, ori a revigorării practicilor yoga. Așadar, *simbolurile dau de gândit* în continuare, după cum sună titlul unui studiu semnat de Paul Ricoeur în 1969, și semnalat de autor.

Tocmai de aceea, în capitolul al doilea, consistent și bine întemeiat, se caută o soluție la problematica anterioară, sub forma unei hermeneutici restaurative, cu alte cuvinte o analiză mai mult pe verticală a conținuturilor simbolice, căci „Dezvrăjirea lumii este coextensivă năruirii acestei ordini,

destrămării marelui lanț al ființei, ce pune în conexiune divinitatea și ultimul fir de iarbă și oferă un ambient protector și furnizor de semnificație pentru om și proiectele sale de viață" (Cojanu, 2019, p. 88). Această perspectivă este întrucâtva legitimată de reîntoarcerea actuală, măcar în parte, la rădăcinile metafizicii. Chiar dacă materialismul modern pare să fi acaparat aproape toate domeniile, profesorul târgoviștean deslușește lumina de la capătul tunelului postmodern... În mod surprinzător, tradiția considerată învechită, chiar depășită, asigură continuitatea temporală și coeziunea relațiilor sociale, până la un punct. „Gândirea simbolică și intuiția intelectuală au nevoie de presupuziția realității obiectelor inteligibile transcendente și asta este o presupuziție culturală” (Cojanu, 2019, p. 101), mai completează autorul, într-un context mai larg. Deși, parafrazăm, atitudinea tipică omului modern este să nu accepte realitatea a nimic transcendent, acesta admite totuși, mai nou, că există o fantă arhetipală prin care este posibil să se reverse unele elemente ale imaginației simbolice. Pe câteva pagini distincte, eseistul culturii reconsideră liniile de forță ale discursului eliadesc, despre valoarea ancestrală a simbolurilor, despre procesul de inițiere în mai multe sensuri și despre importanța hierofaniilor.

Dincolo de tiparele universale ale simbolurilor, D. Cojanu mai determină și o anumită stratificare simbolică, în sensul adăugirii diacronice a unor valențe noi, așa cum se întâmplă, de exemplu, în relaționarea complexă dintre simbolistica păgână și aceea creștină. Într-o ordine relativă de idei, puterea miturilor provine și dintr-o suprapunere sincronică a fragmentelor simbolice dintr-un areal, de obicei, mai extins. Mergând din aproape în aproape, sunt desfășurate relațiile dintre centru și periferie, dintre timpul și spațiul calitativ, se face referire la simbolismul numeric, la problematica cercului, la aspectele rotației (roata) ș. a. Mai reține, printre altele, și vădita *aversiune structurală a omului arhaic față de timpul profan* (Cojanu, 2019, p. 124). În chip de concluzie parțială, exegetul consideră că „Sistemele de simboluri prin care omul arhaic își definește locul în sânul totalității existenței îndeplinesc o funcție orientativă și axiologică. Structura simbolului arhetipal trimite nemijlocit la o viziune cristalizată despre structura realității. Juxtapunerea misterioasă, organică dintre sensibil și suprasensibil constituie un prim indiciu al unei ontologii scalare, stratificate. Stratificarea nivelurilor realității se exprimă spațial ca neomogenitate, ca distincție între un spațiu sacru, centrat și un spațiu profan amorf așa cum se reflectă în conștiința omului religios” (Cojanu, 2019, p. 125). Ulterior, *declinul cosmologiei simbolice* este surprins pornind, în special, de la termenii nominalismului, aniconismului și cartezianismului. De cealaltă parte, a cosmologiei tradiționale, balanța înclină

în favoarea neoplatonismului, augustinismului și tomismului. Autorul trece apoi la descifrarea unor simboluri exemplare, cum ar fi: cercul, pătratul, cubul, casa, muntele, grotă, arborele, crucea, omul, pământul, cerul. Din acestea rezultă o serie de constelații simbolice ca, de pildă, cele aflate în linia axa lumii – arborele cosmic – crucea creștină – omul arhetipal. În subcapitolul referitor la caracterul heteronom al artei tradiționale este acceptată ideea puterii de transfigurare a realității prin intermediul metaforelor revelatorii, în literatură, al semnificantului iconic de tip plastic, din pictură ș. a. m. d. Se ajunge astfel la arta simbolică și la frumosul transcendent. O piatră de încercare pentru mentalitatea tradițională a însemnat, de aceea, problema reprezentării divinului în cultura occidentală începând de la Xenofan, Anaximandru, Parmenide, Heraclit, Empedocle, Anaxagora, ba chiar și Platon, *care incriminează artele pentru incapacitatea lor de a reprezenta ideile transcendente* (Cojanu, 2019, p. 166). Abia odată cu Filon alexandrinul se „sintetizează gândirea elenistică și revelația biblică, atunci când analizează teomorfismul omului, încercând să mențină nealterată transcendența lui Dumnezeu. Omul este într-adevăr imaginea lui Dumnezeu, dar numai prin mijlocirea Logosului, intermediar ipostatic de prim rang (...)” (Cojanu, 2019, pp. 171-172). Etalând considerațiile lui Iamblicos, Macrobius ori Dionisie Pseudo-Areopagitul, exegetul relatează lupta iconodulilor cu iconoclaștii în principal din secolul al VIII-lea d. Hr. Cât privește caracterul simbolic al artei sacre, aceasta este adeseori impregnată de valori spirituale puternice. Mai târziu, scriitorul reușește cu pricepere să accentueze ideea că monoteismul iudaic și cel musulman nu sunt favorabile reprezentărilor în genere, având drept scop suprem prevenirea idolatriei. Într-o ordine similară de idei, se preocupă de caracteristicile islamismului șiiit persan ori de falsul politeism hindus, în fapt un *monoteism degھیڑat*. Apoi, în subcapitolul intitulat *Arhitectură și iconografie creștină*, acceptă preluarea unor elemente figurative și naturaliste din artele greco-romane. Atunci când evocă analogia dintre planul unei biserici creștine și trupul răstignit al lui Hristos, autorul observă cu finețe: „Logosul universal (Hristos) descinde sacrificial în circumstanțele determinate ale unei existențe umane particulare (Iisus), restituind omului vocația de ființă universală, arhetipul său teomorf, condiție indispensabilă pentru transgresiunea limitărilor, privațiunilor și a morții ce caracterizează existența profană” (Cojanu, 2019, p. 185). Totodată, dedică o secțiune aparte unor meșteșuguri din vechime și practici artizanale specifice: tehnica vitraliilor, metalurgia, orfevrăria, tehnica emailurilor, a preparării culorilor și tincturilor ș. a. Este interesant de observat că, fiind o religie a întrupării, creștinismul nu rejectează corporalitatea, ci o asimilează în mod creator. Mai

departe, *geniul sincretic al tradiției creștine* s-a propagat în 'artele' considerate la început minore, adică aritmetica, geometria, muzica și astronomia.

Deosebit de importantă se dovedește relația armonioasă icoană – canon – prototip metafizic, bine articulată în cuprinsul lucrării științifice. Întorcându-se la *democratizarea experienței sacrului*, care are loc cu precădere în zilele noastre, se remarcă preferința modernului pentru concret, corporal, contingent în multe dintre domeniile artistice. În celălalt plan, religios, distorsionarea voită a unor reprezentări din icoane ori din frescele bisericesti aparține de ceea ce Pavel Florensky (1997) numea la modul inspirat *perspectivă inversă*. Hermeneutul Dan Cojanu consacră ulterior o parte semnificativă iconoclasmului musulman, explicând radicalismul acestuia printr-un fel de apofatism *vis-à-vis* de suprimarea expresiei vizuale. Se aduce un adevărat elogiul arhitecturii musulmane, care deține ceva carnal și inefabil deopotrivă: „Arcadele curții din Alhambra, de exemplu, dar și al altor moschei magrebine se odihnesc într-un calm perfect și par țesute din vibrații luminoase. Ele sunt ca lumina cristalizată; pare că materia lor primă nu mai e piatra, ci lumina divină, inteligența creatoare care rezidă misterios în toate lucrurile” (p. 201). În alt plan, diferențele între scrierea aproape monolitică ebraică și arabescurile scrierii islamice țin de mentalitățile structural deosebite între evrei și arabi, inclusiv în conceperea divinității. În continuarea analizei stilistice, se situează sanctuarele hinduse care exprimă un soi de multiplicitate, chiar în configurația altarului vedic, ilustrând o dublă operație simbolică (pătrat în cerc și cerc în pătrat), precum și în *imaginile uniunii sexuale*. Tot aici, autorul mai apreciază fascinantă imagine a omului divin tronând pe lotus, cu alte cuvinte imaginea lui Buddha Sakhyamuni, ca suport de principală meditație pentru lumea asiatică. Iar mai departe, și la propriu, și la figurat, în arta extrem orientală, pictura și, mai ales caligrafia, ca artă de apogeu, indică subtilitățile sufletului chinez sau japonez care tinde a se contopi cu esențele superioare, ajungând la starea de *zen*.

În concluzie, în acest amplu eseu de filosofie a culturii, autorul cărții subliniază, încă o dată, funcția de mediere a simbolului între vizibil și invizibil, după cum singur precizează. Această funcție este extensibilă și, în mod surprinzător, în plan social, „atunci când este vorba de agregarea vieții în comun, de funcționarea anumitor instituții, norme și tradiții ale societăților pre-moderne” (p. 235). Tocmai de aceea adoptă, în definitiv, modelul holist, în tratarea aspectelor legate de *simbol*, *coeziunea simbolică* și *agregarea comunitară organică* devenind două comandamente, în sensul larg al cuvântului, ale societății tradiționale. În cele din urmă, lucrarea se edifică și ca o pledoarie pentru imaginația noetică și redescoperirea valorilor intrinseci, după spusele

autorului, prin raportarea analogică la lume, printr-o viziune mai degrabă contemplativă asupra lumii, și prin transfigurarea simbolică a realității, aproape alchimică. Pe bună dreptate, în cuprinsul volumului, uniformitatea, omogenitatea, emanciparea și autonomia, ca însușiri tipice modernității, sunt abandonate în favoarea discursului dictat de valorile arhetipale, cardinale, absolute.

Bibliografie

- Ricoeur, P. (1969). *Le conflit des interpretations. Essais d'hermeneutique* [The conflict of interpretations. Essays in hermeneutics]. Seuil.
- Florensky, P. (1997). *Perspectiva inversă și alte scrieri* [The reverse perspective and other writings], Humanitas.
- Cojanu, D. (2019). *Ipostaze ale simbolului în lumea tradițională* [Hypostases of the symbol in the traditional world]. Lumen.